

ΥΠ.Ε.Π.Θ., Ένταξη παιδιών παλιννοστούντων & αλλοδαπών στο σχολείο για τη Δευτεροβάθμια Εκπαίδευση (Γυμνάσιο). *Μεθοδολογικός Οδηγός για τη χρήση σχολικών βιβλίων του Γυμνασίου. Η διαπολιτισμική διάσταση στη διδασκαλία*. Επιστ. Εποπτεία Π. Ξωχέλλης. Θεσσαλονίκη, 2008.

Βασικές αρχές της διαπολιτισμικής εκπαίδευσης

(σσ. 57-60)

Χριστίνα Μαλιγκούδη

1. Οι υποθέσεις του «ελλείμματος» και της «διαφοράς»

Η Διαπολιτισμική Παιδαγωγική αναπτύχθηκε στην Ευρώπη, κυρίως στο χρονικό διάστημα μετά το 1975. Μέχρι τότε είχε καλλιεργηθεί μια διαφορετική αντιμετώπιση της ετερότητας και του πολυπολιτισμού («Παιδαγωγική των Αλλοδαπών»), σύμφωνα με την οποία οι αλλοδαποί μαθητές χαρακτηρίζονταν από ένα «ελλειμματικό» μορφωτικό κεφάλαιο, το οποίο, κατά τους τότε σχεδιαστές της εκπαιδευτικής πολιτικής, έπρεπε να συμπληρωθεί μέσα από αντισταθμιστικά εκπαιδευτικά μέτρα και να εξομοιωθεί με εκείνο των «ντόπιων» μαθητών (Δαμανάκης 2002: 98). Στόχος, συνεπώς, ήταν, σε γενικές γραμμές, η αφομοίωση των μεταναστών μαθητών και η αποφυγή «επιβάρυνσης» του γηγενούς μαθητικού συνόλου. Το μοντέλο αυτό απέβλεπε στην αφομοίωση των παλιννοστούντων και αλλοδαπών ατόμων από την κυρίαρχη κοινωνία (Γκό- βαρης 2001: 44). Οι μετανάστες, δηλαδή, προκειμένου να ενσωματωθούν στο κοινωνικό σύνολο της καινούριας τους πατρίδας, όφειλαν να αποπονηθούν τα δικά τους πολιτισμικά χαρακτηριστικά και να υιοθετήσουν τα «κυρίαρχα» πολιτισμικά χαρακτηριστικά.

Η εν λόγω εκπαιδευτική πολιτική θεωρούσε ως «έλλειμμα» και ως «πρόβλημα» το γλωσσικό, πολιτισμικό και μορφωτικό κεφάλαιο των αλλοδαπών μαθητών, στόχευε σε έναν μονοπολιτισμικό και μονογλωσσικό τρόπο εκπαίδευσής τους και βασική αρχή της ήταν η καλλιέργεια της «κυρίαρχης» γλώσσας και του «κυρίαρχου» πολιτισμού. Συνεπώς, επικρατούσε η αντίληψη ότι ο μετανάστης μαθητής ευθύνεται για την επιτυχή ή ανεπιτυχή ένταξή του στο κυρίαρχο κοινωνικό σύνολο (Γκόβαρης 2001: 50).

Στη δεκαετία του 1980 επιχειρήθηκε μια μεταστροφή από την «υπόθεση του ελλείμματος» στην «υπόθεση της διαφοράς». Το μορφωτικό κεφάλαιο των αλλοδαπών μαθητών δε θεωρούνταν πια ως «επιβαρυντικό» αλλά απλά ως διαφορετικό (Δαμανάκης 2002: 99). Βασικό στόχο άρχισε να αποτελεί η καλλιέργεια του σεβασμού απέναντι στη διαφορά, η συνύπαρξη των πολιτισμών και η ενσωμάτωση των ιδιαίτερων πολιτισμικών χαρακτηριστικών των αλλοδαπών ατόμων στην κοινωνική πραγματικότητα, τόσο στο κοινωνικό όσο και στο εκπαιδευτικό σύνολο. Συγκεκριμένα, με τον όρο «διαπολιτισμική εκπαίδευση», που ουσιαστικά άρχισε να καλλιεργείται τότε, εννοούνταν η διαδικασία και το αποτέλεσμα της διαπαιδαγώγησης του συνόλου των μελών μιας πολυπολιτισμικής κοινωνίας κάτω από συγκεκριμένες και ιστορικά διαμορφωμένες ή διαμορφούμενες συνθήκες (Δαμανάκης 2002: 98). Βασικός στόχος ήταν να αφυπνίσει και να καλλιεργήσει τη συνείδηση για την κοινωνική και πολιτιστική πολυμορφία (Reich 1993: 106). Η

διαπολιτισμική εκπαίδευση αναπτύχθηκε όχι ως ένα είδος ιδιαίτερης εκπαίδευσης, για ένα συγκεκριμένο δηλαδή σύνολο μαθητών, αλλά ως μια διάσταση γενικής παιδείας, που όφειλε να παρέχει το σχολείο σε όλους τους μαθητές (Γκόβαρης 2001: 79).

2. Αρχές και στόχοι της διαπολιτισμικής παιδαγωγικής και εκπαίδευσης

Βασική αρχή της Διαπολιτισμικής Παιδαγωγικής αποτελεί η σημασία του πολιτισμού για την ανάπτυξη του διπολιτισμικά κοινωνικοποιούμενου ατόμου. Το κάθε άτομο έρχεται στο σχολείο με βιώματα, εμπειρίες και παραστάσεις από δύο ή και περισσότερα πολιτισμικά συστήματα και το κοινωνικό ή εκπαιδευτικό σύστημα πρέπει να του παράσχει την ευκαιρία να τα αναπτύξει απρόσκοπτα. Σε αντίθεση με την παραδοσιακή παιδαγωγική θεωρία, σύμφωνα με την οποία οι δυο βασικοί πόλοι στην πολιτισμική κοινωνικοποίηση του αλλοδαπού μαθητή είναι ο πολιτισμός της χώρας προέλευσης και ο πολιτισμός της χώρας υποδοχής, η διαπολιτισμική θεωρία προβλέπει και την ύπαρξη ενός ενδιάμεσου πολιτισμού, του λεγόμενου «πολιτισμού των μεταναστών» (Migrantenkultur). Ο πολιτισμός αυτός είναι προϊόν της διαφοροποίησης και της μετεξέλιξης του πολιτισμού της χώρας προέλευσης, λόγω κυρίως των επιδράσεων που δέχεται από τον πολιτισμό της χώρας υποδοχής. Σύμφωνα με τη λογική αυτή της διαπολιτισμικής θεωρίας, ο ενδιάμεσος πολιτισμός πρέπει να αντιμετωπίζεται ισότιμα με τους πολιτισμούς των χωρών προέλευσης και υποδοχής (Δαμανάκης 2002: 100), καθώς αυτός είναι που διαποτίζει τον αλλοδαπό μαθητή και πρέπει να γίνεται σεβαστός.

Ένα ερώτημα που έχει τεθεί και συζητείται στο πλαίσιο της θεωρίας της διαπολιτισμικής εκπαίδευσης είναι το κατά πόσο η ισχύς των πολιτισμικών και ηθικών κανόνων και αξιών είναι σχετική ή οικουμενική/καθολική (particular/universal). Η διαπολιτισμική θεωρία πρεσβεύει μεν ότι όλοι οι πολιτισμοί είναι ισότιμοι μεταξύ τους και ότι δεν πρέπει να κρίνονται με βάση κάποια συγκεκριμένα και προκαθορισμένα κριτήρια, αλλά, αντίθετα, ο κάθε πολιτισμός θα πρέπει να αξιολογείται με βάση μόνο τους δικούς του προσανατολισμούς και αξίες. Και είναι γεγονός ότι ο πολιτισμός δεν είναι στατικός αλλά εξελισσόμενος και συνεπώς και οι πολιτισμικές αξίες εξελίσσονται και διαφοροποιούνται ανάλογα με τις εκάστοτε ιστορικές συγκυρίες. Η ιστορικότητα των αξιών πρέπει να αποτελέσει την αφετηρία των σκέψεων σχετικά με τις πολιτισμικές αξίες και την ισχύ τους (Δαμανάκης 2002: 102). Αν δεχτεί κανείς την ιδέα της ιστορικότητας του πολιτισμού και των πολιτισμικών αξιών ως βασική θεωρητική αφετηρία, τότε η λογική συνέπεια είναι η αποδοχή της σχετικότητας και όχι της οικουμενικότητας των πολιτισμικών αξιών και αρχών (Δαμανάκης 2002: 102).

Από τα παραπάνω συμπεραίνει κανείς ότι η *αρχή της ισοτιμίας των πολιτισμών και, ειδικότερα, της αποδοχής του πολιτισμικού κεφαλαίου* του κάθε μαθητή αποτελεί ένα θεμελιώδες αξίωμα της διαπολιτισμικής εκπαίδευσης. Από την άλλη πλευρά, σε μικροεπίπεδο, η αποδοχή του πολιτισμικού κεφαλαίου του μαθητή αποτελεί προϋπόθεση για την *αποδοχή του μορφωτικού κεφαλαίου* του, ανεξάρτητα από τη φυλετική, εθνική και κοινωνική προέλευσή του (Δαμανάκης 2002: 103). Η *αποδοχή του μορφωτικού κεφαλαίου των μαθητών αποτελεί βασικά τη δεύτερη θεμελιώδη αρχή της διαπολιτισμικής παιδαγωγικής* και συνδέεται άμεσα με την πρώτη ουσιαστική αρχή, την αποδοχή του πολιτισμικού κεφαλαίου των αλλοδαπών μαθητών.

Η *τρίτη βασική αρχή της διαπολιτισμικής εκπαίδευσης πρεσβεύει την παροχή ίσων ευκαιριών* σε όλους τους μαθητές, αρχή που εξισώνει ουσιαστικά τους γηγενείς μαθητές με τους αλλοδαπούς και παλιννοστούντες μαθητές (Δαμανάκης 2002: 104) ή, με βάση το κοινωνικό κριτήριο, τους μαθητές με υψηλή κοινωνικο-οικονομική προέλευση με τους μαθητές με χαμηλή κοινωνικο-οικονομική προέλευση. Η

αποδοχή του πολιτισμικού και μορφωτικού κεφαλαίου των παλιννοστούντων και αλλοδαπών μαθητών (οι δυο πρώτες βασικές αρχές της θεωρίας της διαπολιτισμικής εκπαίδευσης) φαίνεται έμπρακτα στην παροχή ίσων ευκαιριών στους μαθητές αυτούς, ίσες με αυτές που παρέχονται στους γηγενείς μαθητές. Επομένως, και τα τρία αξιώματα συνδέονται άμεσα μεταξύ τους, καθώς η παροχή ίσων ευκαιριών προϋποθέτει την ισότιμη αντιμετώπιση των ιδιαίτερων πολιτισμικών και μορφωτικών χαρακτηριστικών είτε του ατόμου είτε της εθνοτικής ομάδας.

Ο Essinger (1990) αναφέρει ότι τέσσερις είναι οι βασικές αρχές της διαπολιτισμικής εκπαίδευσης: α) *Εκπαίδευση για ενσυναίσθηση*, δηλαδή το άτομο πρέπει να μάθει να κατανοεί τους άλλους, να βλέπει τα προβλήματα από τη δική τους οπτική και να καλλιεργεί τη συμπάθειά του για αυτούς, β) *Εκπαίδευση για αλληλεγγύη*, δηλαδή το άτομο καλείται να συνοικοδομήσει τη συλλογική συνείδηση, γ) *Εκπαίδευση για διαπολιτισμικό σεβασμό*, δηλαδή το άτομο να καλλιεργήσει σεβασμό απέναντι στην πολιτισμική ετερότητα και δ) *Εκπαίδευση για υπέρβαση του εθνοκεντρικού τρόπου σκέψης*, το άτομο πρέπει δηλαδή να απαλλαγεί από εθνικά στερεότυπα και προκαταλήψεις.

Στη θεωρία της διαπολιτισμικής εκπαίδευσης αναγνωρίζεται απόλυτα *το δικαίωμα του ατόμου για απρόσκοπτη ανάπτυξη όλων των ικανοτήτων του*. Στην περίπτωση των ατόμων, όμως, που ανήκουν σε μια πολιτισμική μειονότητα, οι συνθήκες κάτω από τις οποίες αναπτύσσονται οι ικανότητές τους είναι διπολιτισμικές και διγλωσσικές. Με αυτήν την έννοια, οι κοινωνικές δομές και υποδοχές, σε κάθε κοινότητα, θα πρέπει να σέβονται τις ικανότητες αυτές και να τις αντιμετωπίζουν ανάλογα. Κυρίως όμως, *όσον αφορά την εκπαιδευτική διαδικασία, η διαπολιτισμική αρχή πρέπει να διαποτίζει όλες τις εκφάνσεις της*, προκειμένου να γίνουν αποδεκτά και να καλλιεργηθούν τα όποια διπολιτισμικά και διγλωσσικά βιώματα του μαθητή.

Η διαπολιτισμική εκπαίδευση, όμως, δεν πρεσβεύει μόνο τη λήψη θεσμικών και εκπαιδευτικών μέτρων, αλλά και *τη «διαπολιτισμοποίηση» των προγραμμάτων σπουδών, των διδακτικών εγχειριδίων και της σχολικής ζωής γενικότερα*. Συγκεκριμένα, οι αρχές της διαπολιτισμικής εκπαίδευσης πρέπει να διέπουν όλη τη διδακτική πράξη, γιατί η διαπολιτισμική εκπαίδευση μπορεί να καταρρίψει την άγνοια και το φόβο απέναντι στη διαφορετικότητα και να υπερνικήσει τον εθνοκεντρισμό, για να καταλήξει στην αποδοχή, στην αλληλεγγύη και στον αμοιβαίο πολιτισμικό εμπλουτισμό (Nieke 1995: 55). Η διαπολιτισμική εκπαίδευση, επίσης, τονίζει ότι το σχολείο, εφόσον έχει μαθητές οι οποίοι προέρχονται από διαφορετικά πολιτισμικά συστήματα, δεν πρέπει να λειτουργεί μονοπολιτισμικά και μονογλωσσικά, αλλά, αντίθετα, με βάση την ελεύθερη και ισότιμη διαχείριση των πολιτισμικών κεφαλαίων των μαθητών, με απώτερο σκοπό τον πνευματικό, μορφωτικό και ψυχικό εμπλουτισμό γηγενών και αλλοδαπών μαθητών (Δαμανάκης 2002: 110). Τέλος, η διαπολιτισμική εκπαίδευση απευθύνεται σε όλους, γηγενείς και ξένους, και επιδιώκει να τους ευαισθητοποιήσει με τέτοιο τρόπο, ώστε να κυριαρχεί μεταξύ τους μια αμοιβαία ανοχή, κατανόηση και αναγνώριση.

